

Роль комерційних банків на ринку цінних паперів України

У статті охарактеризовано проблеми та перспективи розвитку інвестиційної діяльності комерційних банків на ринку цінних паперів виходячи із аналізу сучасного стану інвестиційних операцій банків. Обґрунтовано основні шляхи посилення ролі комерційних банків як потужного фінансового апарату на фондовому ринку України.

В статье описаны проблемы и перспективы развития инвестиционной деятельности коммерческих банков на рынке ценных бумаг исходя из анализа текущего состояния инвестиционного процесса банков. Обоснованы основные способы повышения роли коммерческих банков как мощного финансового аппарата на фондовом рынке Украины.

The article described the problems and prospects of development of investment activity of commercial banks in the securities market on the basis of the analysis of the current state of the investment operations of banks. The main ways of strengthening the role of commercial banks as a powerful financial apparatus in the stock market of Ukraine.

Постановка проблеми. Розширення ринку цінних паперів в Україні відкриває нові можливості для здійснення інвестиційних операцій. Це не може не викликати інтересу у банків. Тим більше що комерційні банки також мають право здійснювати всі види діяльності щодо випуску і обігу цінних паперів. З врахуванням значних переваг порівняно з іншими учасниками фондового ринку комерційні банки в змозі зайняти домінуюче положення.

Операції з цінними паперами є новим елементом в діяльності комерційних банків України. В умовах ринкової економіки і формування фондового ринку України виникла серйозна дискусія про місце банків на цьому ринку. Із всіх інвестиційних інститутів лише банки при суттєвій реструктуризації їх інвестиційної діяльності можуть разом із самими підприємствами і державними інститутами сприяти структурній перебудові економіки. Тому постає проблема щодо обґрунтування проблем і перспектив розвитку інвестиційної діяльності комерційних банків на ринку цінних паперів виходячи із аналізу сучасного стану інвестиційних операцій банків.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Деякі науковці трактують інвестиційні операції банку по вкладенню (інвестуванню) грошових та інших резервів банку в цінні папери, нерухомість, статутні фонди підприємств, колекції, дорогоцінні метали та інші об'єкти вкладень, ринкова вартість яких здатна рости і приносити дохід у формі процентів, дивідендів, прибутку від перепродажу та інших прямих і непрямих доходів [1, с. 345–346].

Із всіх інвестиційних інститутів лише банки при суттєвій реструктуризації їх інвестиційної діяльності можуть разом із самими підприємствами і державними інститутами сприяти структурній перебудові економіки. Досвід багатьох країн показав, що управління фінансами і інвестиціями державного сектору при пасивній участі банків є неефективним [2, с. 30].

Виникнення та обіг капіталу, втіленого в цінних паперах, тісно пов'язано із функціонуванням ринку реальних активів, тобто ринку, на якому відбувається купівля–продаж матеріальних ресурсів. Із появою цінних паперів відбувається роздвоєння капіталу. Тобто, з одного боку, існує реальний капітал, створений виробничими фондами, з іншого – його відображення в цінних паперах [3, с. 31–34].

Незважаючи на значну кількість сучасних наукових праць, на сьогодні недостатньо досліджено окремі аспекти значення комерційних банків на фондовому ринку України. Передовсім потребують поглибленого аналізу новітні тенденції розвитку фондового ринку, в контексті яких відбуваються зміни структури і динаміки ринку.

Вітчизняні дослідники у своїх працях зосереджують увагу на врахуванні поточних тенденцій розвитку українського фондового ринку та на його інтеграції у світовий фінансовий ринок. Але на даний час доречно переосмислити напрями розвитку інвестиційної діяльності комерційних банків на фондовому ринку виходячи із аналізу сучасного стану інвестиційних операцій банків.

Мета статті. Обґрунтування напрямів підсилення ролі комерційних банків на фондовому ринку України, аналіз операцій комерційних банків на ринку цінних паперів, виявлення проблем і обґрунтування інвестиційної діяльності комерційних банків в умовах ринкової економіки.

Виклад основного матеріалу. Ринок цінних паперів є одним із найважливіших елементів ринкової економіки. В порівнянні із західними країнами, де він має розвинену структуру і налагоджені механізми функціонування, в Україні цей ринок знаходиться у процесі становлення.

Так, проблема вибору моделі ринкової економіки потребує визначення ролі і місця банків у процесах трансформації банківської системи. Із всіх інвестиційних інститутів лише банки при суттєвій реструктуризації їх інвестиційної діяльності можуть разом із самими підприємствами і державними інститутами сприяти структурній перебудові економіки. Досвід багатьох країн показав, що управління фінансами і інвестиціями державного сектору при пасивній участі банків є неефективним [2, с. 30].

Ринок цінних паперів є складовою частиною фінансового, а цінні папери є його фондовими ресурсами. Це специфічна

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

сфера ринкових відносин, де об'єктом здійснення операцій є цінні папери. На ньому здійснюється емісія, розміщення, ко-тирування (формування та визначення ціни), купівля, про-даж цінних паперів.

Науково, інформаційно і технічно організованим ринком цінних паперів є фондова біржа. Найважливішою функцією фондової біржі є збільшення ліквідності цінних паперів та по-легшення їх розміщення. На біржовому ринку всі операції з цінними паперами здійснюються у відповідності із спеціаль-ними правилами, які забезпечують об'єктивність, справедли-вість, оперативність, якість і інші характеристики операцій.

В Україні біржовий ринок цінних паперів представлений в основному Українською фондовою біржею з широкою сі-ткою регіональних філіалів. Цінні папери, які здійснюють обіг на біржі, мають певну ліквідність, яка створює умови для за-безпечення банківських позик.

Законодавством України визначено такі види професійної діяльності на фондовому ринку:

- ведення реєстру власників іменних цінних паперів – збирання, фіксування, обробка, збереження і надання даних, що забезпечують систему реєстрації власників іменних цін-них паперів;

- депозитарна діяльність – надання послуг зі збереження цінних паперів і (або) обліку прав власності на них, а також обслуговування угод щодо цінних паперів;

- розрахунково–клірингова діяльність, тобто визначення взаємних зобов'язань щодо угод з цінними паперами і ви-конання розрахунків;

- торгівля цінними паперами, тобто виконання грома-дянсько–правових угод щодо цінних паперів;

- діяльність з організації торгівлі на фондовому ринку, на-дання послуг, які безпосередньо сприяють укладанню угод на біржовому і позабіржовому ринку цінних паперів.

Одним із учасників ринку цінних паперів є комерційні банки. Доходи комерційних банків від інвестиційної діяльності віді-грають найпомітнішу роль у формуванні їх прибутку. Розши-рення і диверсифікація форм участі комерційних банків на ринку цінних паперів привели до формування великих фінан-сово–банківських груп, центром яких є самі комерційні банки.

Створюючи можливі дочірні фінансові компанії, беручи участь у брокерських фірмах, банки активізують свою участь на фондовому ринку. Їх прагнення розширити опера-ції з цінними паперами стимулюється, з одного боку, висо-кою доходністю цих операцій, з іншого – відносним скоро-ченням сфери використання прямих банківських кредитів. Банки виходять на міжнародний ринок цінних паперів, ство-рюючи мережу закордонних інвестиційно–банківських філі-алів і дочірніх компаній [4, с. 8–9].

Сучасною нетрадиційною діяльністю, яка активно розви-вається в останні роки, комерційних банків на ринку цінних паперів стало надання консультаційних послуг із питань, пов'язаних з інвестицією капіталів в ті чи інші фінансові активи.

В Україні комерційні банки є найактивнішими учасниками ринку цінних паперів. Банківське законодавство дозволяє ко-мерційним банкам здійснювати наступні операції з цінними паперами: банки можуть виступати як емітенти власних акцій, облігацій, депозитних сертифікатів, векселів та інших цінних паперів; купувати цінні папери за свій рахунок, тобто виступа-ти в ролі інвесторів; проводити посередницькі операції з цін-ними паперами, отримуючи при цьому комісійну винагороду.

Найбільш поширеними банківськими операціями на ринку цінних паперів є емісія власних цінних паперів. Комерційні банки можуть виступати емітентами акцій, облігацій, а також інструментів грошового ринку – депозитних, ощадних серти-фікатів, векселів. На основі емісії акцій і облігацій, відбуваєть-ся формування власного капіталу банку, а випуск векселів, сертифікатів можна розглядати як форму залучення, так зва-них «керованих» депозитів чи відзивних вкладів [5].

Комерційні банки можуть виконувати агентські (посеред-ницькі) функції при купівлі–продажу цінних паперів за раху-нок і за дорученням клієнта, тобто виступати в ролі фінансо-вого брокера. Таким чином вони працюють подібно комер-ційному магазину: приймають на комісію цінні папери, а по-тім перепродують їх. Ця операція доповнюється протилеж-ною – придбанням тих цінних паперів, які необхідні його клі-єнту. При цьому банк робить це не за свій рахунок, а за ра-хунок клієнта і в його інтересах.

При укладенні договору комісії банк і клієнт беруть на себе певні зобов'язання. Оскільки банк діє в інтересах клієнта, він має прагнути купити цінні папери по номінально важливій ціні, а продавати по максимально важливій. Якщо в резуль-таті контругоди отримано додатковий дохід, він поступає в розпорядження клієнта, а якщо збитки – то комісіонер має повернути втрати. Банк повинен оголосити власну участь в угодах, які він виконує за дорученням клієнта, оскільки в цьому випадку має місце поєднання діяльності інвестиційної компанії і фінансового брокера.

Клієнт повинен передати банку цінні папери чи грошові суми, необхідні для здійснення угоди. Як правило, перед укладанням комісійного договору на купівлю цінних паперів комітент перераховує в розпорядження банку–посередника на свій рахунок грошову суму. При продажу цінних паперів комітент наперед депонує у банку той цінний папір, який він хоче продати. Клієнт сплачує послуги банку у вигляді комі-сійних (певного проценту від суми угоди) [6, с. 32].

Брокерські операції можуть виконуватися на основі дого-вору–доручення. За цим договором банк зобов'язується здійснити від імені і за рахунок клієнта купівлю чи продаж цінних паперів. За це клієнт сплачує винагороду. Щоб вико-нати доручення клієнта, банк подає на фондову біржу доку-мент, який містить заявку на купівлю чи пропозицію на про-даж цінних паперів (доручення). Він містить такі реквізити: ім'я і адресу клієнта; номер розрахункового і депозитного рахунку клієнта; спосіб зберігання і постачання; додаткові вказівки; дату; підпис.

Перед наданням доручення банк перевіряє його забезпечення, тобто наявність цінних паперів призначених клієнтом для продажу. Банк може виконати доручення клієнта через фондову біржу, поставивши йому цінний папір із портфеля, чи купивши в нього цінний папір для власного портфеля.

Також комерційні банки можуть здійснювати розрахунки по операціях з цінними паперами за дорученням клієнта, організувати випуски цінних паперів інших емітентів, подібно інвестиційним компаніям, виступаючи в ролі інвестиційного дилера. Вони мають право управляти цінними паперами за дорученням клієнта (довірчі операції), та надавати консалтингові послуги.

Так, найбільш важливою роллю банків на ринку цінних паперів, беззаперечно, є активізація інвестиційної діяльності, яка може здійснюватися в найрізноманітніших формах. Крім вкладень власних коштів банків у вигляді кредитів (середньо- і довгострокових), купівлі цінних паперів підприємств, важливого значення набуває їх діяльність пов'язана з управлінням коштами самих підприємств – різного роду довірчі і страхові операції банків, управління емісіями підприємств, безпосередній контроль і консультування конкретних інвестиційних проектів і ін.

Стимулювати інвестиційну діяльність банків можна таким чином: пільгове оподаткування інвестиційних активів, резервування і рефінансування; розвиток філіальної мережі банків у регіонах і посилення конкуренції між ними; виділення банків, найбільш пристосованих до інвестиційної діяльності, введення для них особливого режиму функціонування; створення системи страхування інвестицій із залученням державних інститутів.

Як вже зазначалося, головною діяльністю комерційних банків на ринку цінних паперів є випуск акцій з метою нарощування статутного капіталу, що визначає їх потужність, надійність та інші параметри роботи. Адже переваги від володіння акціями банку визначаються розмірами отриманих дивідендів і зростанням вартості капіталу, який вони представляють.

Проте на сьогоднішній день банківські акції втратили свою привабливість. Ліквідність їх акцій практично відсутня, ринкова вартість не зростає. Розміщення нових акцій є вкрай складним завданням, особливо для дрібних банків, яких є більшість в Україні.

Виступаючи як інвестори, комерційні банки свої інвестиційні портфелі на нашому ринку можуть формувати в основному за рахунок акцій товариств, які виникли недавно і майбутнє яких невідоме. Ці інвестиції є неприбутковими та низьколіквідними. Ступінь їх ризику близький до ризику кредитних операцій, але оскільки акції – це безстрокові цінні папери, то вкладення в них коштів є ще більш ризиковою справою.

Подолати цю ситуацію можна лише шляхом активізації роботи ринку державних цінних паперів. Для виходу з цього па підсилення ролі комерційних банків на фондовому ринку мають бути передбачені податкові пільги; концентрація коштів на пріоритетних напрямках; поєднання інтересів дер-

жави, господарюючих суб'єктів, банків, які здійснюють довгострокові вкладення.

Ще однією важливою проблемою є довгострокове кредитування, яке в ринкових умовах необхідно активізувати. Вкладати кошти в оновлення виробництва стало не вигідним. При швидкій інфляції комерційним банкам нема змісту давати довгострокові кредити, адже реалізація інвестиційних проектів вимагає відволікання з обороту значних коштів на тривалий період, що може призвести до повного знецінення ресурсної бази банків.

Для виправлення цього становища необхідне створення інвестиційних банків для здійснення інвестиційної діяльності. Особливу увагу потрібно приділяти об'єднанню банків, які мають надавати весь комплекс послуг і сприяти прискоренню обороту коштів в інвестиційній сфері. Також доцільно змінити процентну політику та, в свою чергу, вжити комплекс заходів для захисту інтересів банків.

Висновки

В умовах становлення ринкової економіки в Україні і формування ринку цінних паперів виникла серйозна дискусія про місце банків на ринку цінних паперів. Ряд економістів вважають, що діяльність банків на даному етапі повинна бути обмеженою, тому що банки представляють собою потужний фінансовий апарат, який має більші знання і можливості, ніж інші фінансові товариства. Є побоювання, що банки можуть стати монополістами на цьому ринку, і таким чином, заважати його розвитку.

Банки, в свою чергу, вважають, що в сучасних умовах вони є найбільш кваліфікованим, підготовленим апаратом, який може глибоко вникнути в ринкову структуру і сприяти розвитку ринку цінних паперів. Банки протягом тривалого періоду будуть залишатися в Україні найсильнішими фінансовими посередниками. Їх активи, кількість філіалів і відділень хоча і недостатні для потрібної інтенсивності інвестицій, але все є таки створюють певну базу і інфраструктуру для інвестиційної діяльності.

Отже, передусім потрібно подолати небажання банків займатися інвестиційною діяльністю на ринку цінних паперів. Покращення цієї ситуації багато в чому залежить від оздоровлення економіки України, покращення фінансового стану підприємств, розвитку фондового ринку і інших зовнішніх по відношенню до комерційних банків обмежень, що може слугувати базою подальших досліджень в даному секторі економіки.

Література

1. Миркин Я.М. Ценные бумаги и фондовый рынок. – М.: Изд-во: «Перспектива», 2000. – 532 с. С. 367.
2. Завальна Ж.В., Старинський М.В. Валютне право України: Навч. посіб. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2005. – 304 с.
3. Волков М.В. Структура и классификация рынка ценных бумаг. Операции с ценными бумагами в деятельности банков. Управление

портфелем ценных бумаг // Финансы и кредит (рус.). – 2005. – №10. – С. 31–41.

4. Нізков О. Законодавство з питань клірингової діяльності потребує вдосконалення // Цінні папери України. – 2003. – №19. – С. 8–9.

5. Закон України «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні», ВВР, 1996, №51, ст. 292.

6. Криклій А.С. Капіталізація банківської системи України в умовах глобалізації: проблеми та перспективи // Економіка і держава. – 2006. – №5. – С. 32.

П.Ф. КОВАЛЬ,
к.е.н., доцент, Чернігівський державний інститут економіки і управління,
К.Г. БРИЛЬ,
аспірант, Чернігівський державний інститут економіки і управління

Зовнішні фактори, які обумовлюють вимоги до туристичних центрів

Сформульовано вимоги до туристичних центрів, яким вони мають відповідати для того, щоб стати базовими елементами туристичної галузі і ефективно реагувати на впливи зовнішнього середовища. Означені особливості вітчизняного туризму, які в поєднанні з негативними факторами зовнішнього середовища гальмують його розвиток. Розглянуті окремі аспекти зовнішнього середовища, які необхідно враховувати при розбудові туристичних центрів. Показано взаємозв'язок між зовнішнім середовищем та вимогами до туристичних центрів, який здійснюється через певні впливи на туристичні підприємства.

Сформулированы требования к туристическим центрам, которым они должны соответствовать для того, чтобы стать базовыми элементами туристической отрасли и эффективно реагировать на влияние внешней среды. Показаны особенности отечественного туризма, которые совместно с негативными внешними факторами тормозят его развитие. Рассмотрены отдельные аспекты внешней среды, которые необходимо учитывать при строительстве туристических центров. Показана взаимосвязь между средой и требованиями к туристическим центрам, которая осуществляется через специфические воздействия на туристические центры.

The article formulates the demands to the touristic centers necessary for their becoming the basic elements of the touristic branch and their reacting effectively to the environment's influence. The traits of the Ukrainian tourism that, together with the external factors, hinder its development are shown. The aspects of the environment which are necessary to consider when building the touristic centers are discussed. The correlation between the environment and the demands to the touristic centers that is established via the specific influences on the touristic centers is shown.

Туристично-рекреаційні ресурси України здатні забезпечити поступовий динамічний розвиток туристичної галузі і зробити її конкурентоспроможною на світовому ринку туристичних послуг. Навіть по-

верхневий огляд об'єктів, які можуть бути включені до туристичного обігу, дає можливість співставити нашу країну з країнами, які в останні роки вирвалися вперед у розвитку туризму (Єгипет, Туреччина, країни Південно-Східної Азії). Але разом із тим відчутного поштовху в розвитку українського туризму не відчувається. Туризм України має певні особливості, які, підсилюючись цілим набором негативних факторів зовнішнього середовища, уповільнюють його розвиток, внаслідок чого він не приваблює підприємства, установи, організації інших галузей до співпраці в напрямі отримання прибутку, створення сталих господарських зв'язків із туристичними підприємствами і реалізації спільних масштабних проектів.

Постановка проблеми. Необхідність пошуку нових вимог до туристичних центрів викликана як неефективністю реагування на негативні фактори зовнішнього середовища, так і неспроможністю використання його позитивних факторів і можливостей для свого подальшого розвитку.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Переважання негативних факторів розвитку туризму в Україні над позитивними та їхній вплив на світовий рейтинг туристичної галузі показано в роботах Г.В. Казачковської і В.Ф. Данильчука [8, 5]. Рекреаційні території та їх різновид – рекреаційні зони як джерело туристичних ресурсів для розгортання побудови туристичних центрів розглянуті в роботі І.В. Черніної [9]. Ціннісні критерії для відбору природних територій, що потребують особливої охорони, надані в роботі В.І. Гетьмана [3]. Оцінку сучасного стану використання природно-рекреаційного потенціалу України та розрахунок показників концентрації природних рекреаційних ресурсів та земель у регіонах України зроблено О.О. Бейдиком у монографії [2]. Розрахунок показників розвитку туристичної галузі на основі частки природно-рекреаційного потенціалу у структурі господарства територій, обраних для будівництва туристичних центрів, наведено у роботі Л.М. Черчик [10]. Співвідношення негативних і позитивних факторів розвитку туристичної галузі України розкрито в роботі В.Ф. Данильчу-